

ONDERWIJSCOÖRDINATIE VAN DE ZUSTERS VAN BERLAAR

BOEKBESPREKINGEN BIJ DE 27ste NIEUWSBRIEF VAN Januari 2012

In deze bundel bieden we twee onderdelen aan: enerzijds gaan we in op de recente uitgave van het departement onderwijs "*Ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het gewoon basisonderwijs*" en anderzijds bespreken we het boek van Marc Mathysen, "*Een school op mensenmaat*". Beide uitgaven lijken ons belangrijk in het kader van de onderwijspraktijk in onze basisscholen en kwamen dan ook al aan bod bij de samenkomst van de groep directies op donderdag 17 november 2011. Zeker het boek van Marc Mathysen is warm aanbevolen aan de Zorgcoördinatoren, mentoren en allen die geïnteresseerd zijn in onderwijs als ontmoeting: ***De kern van kennisverwerving is contact hebben***, aldus deze auteur.

Hier gaan we ...

Ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het gewoon basisonderwijs, reeks 'Informatie voor de onderwijspraktijk' van het Vlaams Ministerie voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming, Brussel, 2010, 134 pagina's.

In 1995 gaf het toenmalige Departement Onderwijs een brochure uit "*Wegwijs in de ontwikkelingsdoelen en eindtermen van het basisonderwijs*". Velen zullen zich de kleurige brochure met de ondertitel "Zóveel ga ik leren!" nog herinneren, nadat de Vlaamse Raad op 8 februari 1995 de OD en ET, zoals we ze gemakshalve afkorten, had goedgekeurd. Sedertdien hebben de leerplanmakers de leerplannen hierop geënt en de uitgevers zijn daarop verder gegaan. Onze onderwijspraktijk heeft zich aardig aangepast aan de situatie, leerkrachten zijn stilaan gewend ermee te werken, jonge leerkrachten kennen het rechtstreeks vanuit hun opleiding en de schooldoorlichtingen bekijken het leerproces door de CIPO-bril¹ om na te gaan of de eindtermen bij zoveel mogelijk leerlingen bereikt worden.

Een hele weg is dus afgelegd en toch was een nieuwe en volledige update van OD en ET nodig: enerzijds zijn er de nieuwe eindtermen voor ICT, die als derde vakoverschrijdende eindterm werd toegevoegd in 2007, anderzijds zijn er sedert september 2010 binnen de leergebieden Nederlands, Frans en Wereldoriëntatie belangrijke wijzigingen, daar komen we verder op terug.

De brochure heeft een duidelijke opbouw in drie delen: eerst komt *Algemene Informatie* aan bod (pp. 8 – 15), daarna de *Ontwikkelingsdoelen voor het*

kleuteronderwijs (pp. 16 – 47) en tenslotte de *Eindtermen voor het lager onderwijs* (pp. 48 – 133).

Het loont zeker de moeite om de algemene informatie te lezen: duidelijke definities (ontwikkelingsdoelen *nastreven*, eindtermen *bereiken*, leergebiedoverschrijdende eindtermen *nastreven*) worden aangereikt en goede achtergrondinformatie wordt geboden (de school heeft enkel een resultaats-verplichting voor de leergebiedgebonden eindtermen, verder vindt men de indeling in leergebieden en de visie van het departement op OD en ET). Kort en goed wordt het belang van horizontale en verticale samenhang toegelicht, niet onterecht want de praktijk van de doorlichtingsteams leert ons dat hieraan heel wat aandacht wordt geschonken!

Tenslotte geven de auteurs – die zoals steeds bij dergelijke publicaties niet met naam worden genoemd – de *vier basisprincipes* weer die worden gehanteerd:

- **brede harmonische vorming;**
- **actief leren;**
- **zorgbreedte;**
- **samenhang.**

Het lijkt me een boeiende uitdaging dat directeurs bij de klasbezoeken die ze organiseren het werk van de leerkracht vanuit deze vier gegevens bekijken: naast de organisatorische en didactische aspecten die we vaak meenemen bij zo'n bezoek, biedt dit een interessante aanvulling.

Nog vermelden dat in de delen 2 en 3 steeds een voorbeeld wordt gegeven waarbij de vier hoger genoemde basisprincipes worden toegepast.

Als bij een eindterm een sterretje * staat, gaat het om een attitude.

¹ CIPO = context, input, proces, output.

Er is ondertussen al heel wat boeiends verschenen in *School+Visie*: we zullen hiernaar verwijzen, zodat wat je in deze bespreking vindt, aangevuld wordt door degelijk materiaal voor de klaspraktijk.

Maar eerst maken we nog graag melding van een artikel in *Forum*², van de hand van Jan Saveyn, tot voor kort pedagogisch coördinator van het VVKBaO. Zijn bijdrage, onder de titel "*Nieuwe eindtermen en leerplannen voor het Basisonderwijs*" geeft, zoals de ondertitel weergeeft "*een toelichting en een kritische beschouwing*" bij deze materie. De tekst geeft een goede algemene toelichting en is dan ook interessante lectuur voor bestuurders die goed op de hoogte willen zijn.

Alvorens met deel 2 te beginnen geven we nog even aan dat de verschillende leergebieden voor kleuter- en lager onderwijs dezelfde zijn, en in alfabetische orde behandeld worden:

- Lichamelijke opvoeding
- Muzische vorming
- Nederlands
- Wereldoriëntatie
- Wiskundige initiatie/Wiskunde.

Het lager onderwijs voegt daar één leergebied aan toe, **Frans**, en drie leergebiedoverschrijdende thema's:

- ICT
- Leren leren
- Sociale vaardigheden.

Deel 2 – ONTWIKKELINGSDOELEN voor het kleuteronderwijs.

Voor het kleuteronderwijs ligt het nieuwe in:

- WO: voor de domeinen natuur en techniek werden beperkt OD herzien en geherformuleerd.
- Er zijn geen OD voor ICT voor het kleuteronderwijs. Natuurlijk nemen kinderen spelenderwijs kennis met allerlei kindvriendelijke ICT-toepassingen.
- Men stelt dat al in de kleuterklas mag begonnen worden met taalinitiatie (Frans), iets waar heden ten dage na de nota van minister Smet, heel wat om te doen is³.

² Jaargang 41, nr. 3 (maart 2010), pp.15 – 18.

³ Zie conceptnota van Pascal Smet "Samen taalgrenzen verleggen" van 22 juli 2011 – te vinden via www.ond.vlaanderen.be. Hierbij zijn ook wel kritische bedenkingen te maken, daar onderwijs zo

Conclusie: voor het niveau kleuteronderwijs zijn de wijzigingen zeer beperkt.

Na een inleidend voorbeeld "*Het winkeltje van juf Els*", met aandacht voor de vier hoger vermelde basisprincipes, worden de OD voor Lichamelijke opvoeding opgesomd (pp. 20 – 27).

Voor het tweede leergebied, Muzische vorming (pp. 28 – 32), is het belangrijk een gelijkmatige interesse op te wekken voor de onderliggende domeinen: beeld, muziek, drama, beweging en media. De tijd van gedichtjes en liedjes alleen, is lang voorbij. Kinderopvoeringen in culturele centra, een circus, clowns die de school bezoeken, een weekprogramma rond kunst en kleur met presentatie van het resultaat aan ouders ... de mogelijkheden vandaag de dag zijn legio. En waar zagen we weer die musical van de lagere school, waarbij de kleuters de intermezzo's opvulden met hun danspasjes...?

Na deze vijf domeinen worden de attitudes aangegeven die worden nagestreefd.

Dan volgt Nederlands (pp. 33 – 36). Vijf van de zeven domeinen die ook in de lagere school voorkomen, vinden we reeds bij de OD van de kleuterschool:

- luisteren
- spreken
- 'lezen'
- 'schrijven'
- taalbeschouwing.

Uiteraard gaat het bij 'lezen' en 'schrijven' in de eerste plaats om processen van herkenning en kiezen (bv. een boek uit de klasbib). Bij 'taalbeschouwing' gaat het om het ontwikkelen van het besef van het belang van taal om met elkaar in verbinding te treden.

De OD van Wereldoriëntatie vinden we op de pagina's 37 tot 44, ook met omzeggens dezelfde indeling als voor de lagere school (zie daar). Hier leest men best met veel aandacht het gedeelte over Techniek (pp. 39 – 40). Naast de verhoogde aandacht voor (vreemde) talen, wordt vandaag door de overheid ook hoog ingezet op techniek. Het soms niet al te fraaie imago van "de vakschool" zou inderdaad moeten gekeerd worden, en dat kan maar lukken als van jongs af aan een positieve ingesteldheid wordt aangeleerd en nieuwsgierigheid geprikkeld: hoe werkt dit? Waarom werkt dit niet? Hier kan dus geëxperimenteerd worden en kleuterleid(st)ers kunnen ervoor zorgen dat in het hoekenwerk concreet uitdagend materiaal voorhanden is, zowel voor jongens als meisjes. Als dan de lagere school daar adequaat op verder bouwt, is er allicht een grote stap gezet!

Afsluiten doen we met de Wiskundige initiatie (pp. 45 – 47), maar hier is niets veranderd in vergelijking met voorheen.

(verder) aangepast wordt aan de nu al dwingende economische wetten.

Deel 3 – EINDTERMEN voor het lager onderwijs.

De wijzigingen voor dit niveau zijn iets talrijker en we geven ze even aan (p. 49):

- voor het leergebied **Frans** zijn er herziene of nieuwe ET voor de domeinen luisteren, lezen, spreken, mondelinge interactie en schrijven.
- Voor het leergebied **Nederlands** zijn er aanpassingen in de (nieuwe) domeinen taalbeschouwing, strategieën en (inter)culturele gerichtheid.
- In **WO** gaat het beperkt om het domein natuur, meer ingrijpend in het domein techniek.
- Tenslotte herhalen we nog eens de nieuwe leergebiedoverschrijdende ET voor **ICT**, nu uiteraard ook opgenomen in de bundel.

Er wordt weer gestart met een voorbeeld (“*Wij leven gezond!*”) waarbij de vier basisprincipes worden toegepast en waarbij vanuit elk leergebied de ET worden aangegeven die van toepassing zijn – het loont dus zeker de moeite om dit voorbeeld eens door te nemen.

FRANS

Vanaf 2004 is dit leergebied verplicht voor de derde graad, maar Frans werd natuurlijk al jarenlang gegeven in de twee hoogste klassen. Inspelend op de internationale trend over het vreemde talenonderwijs, kan men al vroeger starten, zelfs van in de kleuterklas (zie reeds hoger bij de OD).

Het lijkt me zeer belangrijk dat scholen aandacht geven aan dit leergebied en de ET eens systematisch overlopen, want ook de ET van de eerste graad van het secundair onderwijs werden aangepast, zodat er een systematische leerlijn in zit. Frans hoeft ook niet in een bepaald deel van het dagprogramma opgesloten te worden: als het op verschillende momenten van de dag kan aan bod komen, zal het allicht beter beklijven.

Anderzijds moeten we onze verwachtingen ook niet torenhoog stellen: in de derde graad is het de bedoeling dat kinderen op een beperkt niveau en in een aantal concrete situaties kunnen communiceren, dus de mondelinge communicatieve vaardigheid staat centraal. Het is m.a.w. zeer belangrijk de faalangst weg te nemen om zich in een vreemde taal te uiten: daar zal men zijn leven lang de vruchten van plukken⁴! Het is geen geheim dat sommige leerkrachten zelf een zekere schroom hebben om zich uit te drukken in het Frans of in een andere vreemde taal – aanmoediging van directies is dus cruciaal! Toch oogt de hoeveelheid ‘Kenniss’ die in

⁴ Zie hiervoor de attitudinale ET 25 en 26 (pagina 60).

ET 23 wordt aangegeven indrukwekkend. Maar laten we ons daar niet door opjagen...

Op de pagina's 55 tot 60 volgen de 60 ET, ingedeeld als volgt:

- luisteren
- lezen
- spreken
- mondelinge interactie =NIEUW!
- schrijven
- kennis en attitudes.

In het artikel “*Het leerplan Frans, meer dan alleen een nieuw kleedje*”⁵ wordt concreet ingegaan op de nieuwe ET en het van daaruit vernieuwde leerplan van het VVKBaO, dat trouwens in de versie van 1998 de klemtoon reeds legde op de mondelinge communicatie. In het nascholingsaanbod vind je de sessie “*Aan de slag met het nieuwe leerplan Frans*”. En in het geciteerde artikel van J. Saveyn⁶ luidt het als volgt: “*Het nieuwe leerplan (Frans) volgt op een ingrijpende herformulering van de eindtermen. Daarbij valt op dat de doelstellingen méér omvatten en dat ze concreter geformuleerd zijn. Er zijn dan ook meer eindtermen Frans dan in de vorige editie*”.

LICHAMELIJKE OPVOEDING

Hier slechts een korte vermelding, daar er aan dit leergebied geen wijzigingen zijn. Na de algemene uitgangspunten op pagina 61 – 62, vind je de lijst ET op de pagina's 63 tot 67.

De indeling valt uiteen in drie delen:

- motorische competenties
- gezonde en veilige levensstijl
- zelfconcept en sociaal functioneren.

Met zelfconcept bedoelt men dat kinderen in spel en competitie zichzelf beter leren kennen (samenwerken, fair play, volhouden,...). Het is dus duidelijk dat ET van WO (domein ‘mens’) en de VOET ‘sociale vaardigheden’ hier nauw bij aansluiten.

MUZISCHE VORMING

Ook hier mogen we snel overheen gaan: enerzijds is er niets nieuws, anderzijds is aan dit domein enkele jaren geleden bijzonder veel aandacht gegeven via de toen nog pedagogische mededelingen van het Verbond (de “gele bladzijden”) en de nascholingen van DPB's en Verbond. Trouwens, ook in het nascholingsaanbod 2011 – 2012 heeft Muzische Vorming nog steeds een bijzonder groot aandeel.

We sommen enkel de verschillende domeinen nog even op, die dus dezelfde zijn als in het kleuteronderwijs:

⁵ School+Visie, jaargang 2, nr. 6 (juni 2010), pp. 24 – 26.

⁶ Zie voetnoot 2 – het citaat staat op pagina 16.

- Beeld
- Muziek
- Drama
- Beweging
- Media.

Op de pagina's 70 tot 75 worden de ET opgelijst. Sommige zijn echter hoog gegrepen en vrij abstract. Wat te denken van "de leerlingen kunnen spelvormen in een sociale en maatschappelijke context hanteren", waarbij als voorbeeld o.m. staat "acteren hoe men zich voelt in een multiculturele samenleving" (3.4), of nog: "de leerlingen kunnen een eigen audiovisuele taal gebruiken en het massale audiovisuele aanbod een relativiserende plaats toekennen" (5.4)...

NEDERLANDS

Voor dit leergebied stoten we op enkele nieuwigheden: er wordt meer aandacht gevraagd voor taalbeschouwing en voor (inter)culturele gerichtheid. Met het eerste bedoelt men het aanscherpen van het nadenken over het eigen en andermans taalgebruik, met het tweede het besef van de vele variëteiten in (vreemde talen) en dialecten binnen de eigen taal. Zo komen we tot de volgende zeven domeinen, dus twee meer dan voor het kleuteronderwijs:

- luisteren
- spreken
- lezen
- schrijven
- strategieën = NIEUW!
- taalbeschouwing = NIEUW!
- (inter)culturele gerichtheid = NIEUW!

Voor 'strategieën' gaat het om ET die reeds in het leerplan waren opgenomen, dus zo nieuw is dit onderdeel niet.

De respectieve eindtermen voor dit leergebied vindt men op de pagina's 80 tot 88, een vette kluif van in totaal 47 ET, soms uitgebreid beschreven.

Er werd aandacht besteed aan de continuïteit tussen basis en secundair: de ca. 80 taalbeschouwelijke termen uit de ET en het leerplan basisonderwijs, zijn tevens opgenomen in het leerplan secundair onderwijs: dezelfde verschijnselen krijgen dus dezelfde term (denk aan *infinities*, *koppelteken*, ...) ⁷ Zoals voor Frans, vindt men ook voor Nederlands in het aanbod van het VVKBaO de vorming "Aan de slag met het nieuwe leerplan Nederlands". Verder verwijzen we naar het artikel in *School+Visie* ⁸, met als titel "Leerplan Nederlands vernieuwd".

WERELDORIËNTATIE

Zes domeinen of werkelijkheidsgebieden worden gevat door dit ene leergebied, en dat reeds een tiental jaren. Als zevende komt er nog 'brongebruik' bij. Multiperspectiviteit werd het uitgangspunt en aparte 'vakken' zoals biologie en aardrijkskunde werden verlaten. De onderlinge samenhang kan zo beter oplichten: reeds in de vroegere pedagogische mededelingen werd daar uitvoerig op ingegaan. De theoretische toelichting bij WO (pp. 89 – 95) is best interessant om lezen, maar niet makkelijk. Het is geen eenvoudig leergebied omdat het zo breed is en er zoveel in samenkomt. Men zal de leerkracht vooral in de samenhang moeten scholen, anders dreigt het fragmentarisch onderricht te blijven. Het lijkt me trouwens onmogelijk om alle dwarsverbanden tussen de domeinen te vatten, dat kan niemand. Hier is zeker een grote taak voor de DPB's weggelegd en het valt te hopen dat doorlichters hier realiteitszin aan de dag leggen.

We sommen eerst de domeinen op mét de benaming in het VVKBaO-leerplan erbij:

- Natuur (*Mens en natuur*)
- Techniek (*Mens en techniek*)
- Mens (*Mens en levensonderhoud – mens en zingeving – mens en het muzische*)
- Maatschappij (*Mens en samenleving*)
- Tijd (*Mens en tijd*)
- Ruimte (*Mens en ruimte*)
- Brongebruik.

Wat alleszins opvalt is het aantal ET! Waren er al zeven bladzijden OD, dan lees je nu ... dertien (!) bladzijden ET, in totaal zijn het er 88...

⁷ Zie *School+Visie*, jaargang 4, nr. 1, pp. 8 – 9, *Samenhang in taalbeschouwing tussen basis- en secundair onderwijs*.

⁸ Jaargang 3, nr. 1 (aug – sept 2010), pp. 4 – 7.

Daar aan het domein techniek werd gewijzigd (er zijn nu 18 ET voor techniek maar al bij al zijn de wijzigingen gering), geven we nog even de drieledige indeling: kerncomponenten, techniek als menselijke activiteit en techniek en samenleving. De algemene tendens is: interesse opwekken voor techniek door vragen te stellen (hoe werkt het? Waarom werkt het niet? Wat heb ik nodig? ...). De vraag wat van een leerling verwacht wordt op welke leeftijd, zal zeker moeten gesteld worden, m.a.w. een graduele leerlijn is hier belangrijk – ook al om herhalingen te vermijden. Men kan immers van 5de leerjaar tot 2de jaar van het secundair onderwijs een fietspomp uithalen en weer samenstellen, maar of dat interessant blijft, is zeer de vraag...

Ook mag opgemerkt worden dat sommige ET toch hoog gegrepen zijn, zoals “beschrijven waarom vervoersmaatschappijen investeren in hybride autobussen”...

Ook voor het domein natuur hoeft men niet voor grote wijzigingen te vrezen: zoals men allicht weet werd het vak ‘biologie’ in de eerste graad van het secundair onderwijs vervangen door ‘natuurwetenschappen’ – levende én niet-levende natuur komen dus samen. De invloed daarvan op het basisonderwijs gaf aanleiding tot enkele aanpassingen. Zo kan men begrijpen dat de titel van het artikel in *School+Visie* hierover⁹ onder deze titel staat: “*Het leerplan WO: nieuw en toch ook weer niet...*”. De auteur legt goed uit dat de wijzigingen slechts om “punten en komma’s” gaan, dat wel goed moet rekening gehouden worden met de nieuwe terminologie en dat, zoals gezegd de vlotte doorstroming naar secundair onderwijs mee aan de basis van de aanpassing lag.

WISKUNDE

En zo komen we bij Wiskunde (pp. 110 – 120), maar hier zijn geen wijzigingen. Er is weer een boeiende inleidende tekst en daarin viel me meteen deze zin op: “*Basisonderwijs dat voor alle kinderen een grote zorgbreedte nastreeft, mag niet overladen zijn*” (p. 110). Nu ja, de omvang van de brochure en het aantal OD en ET spreekt dit toch enigszins tegen. Hier heeft de overheid een belangrijke taak: met het steeds complexer worden van de maatschappij kan het niet dat we leerprogramma’s nog verder overladen. Matiging zal ook hier belangrijk worden, gekoppeld aan respect voor het pedagogisch project en de vrijheid van de onderwijsverstrekker!

Ook hier geen wijzigingen. Merken we enkel op dat het begrippenkader van de verzamelingenleer – ik heb er zelf nog talrijke herinneringen aan uit mijn humanioratijd! – grotendeels verlaten werd omwille van het abstracte karakter. De snelle evolutie in de

maatschappij maakt dat cijferen met grote getallen minder belangrijk is geworden dan een rekenmachine hanteren (zie ook ET 1.26). Verder wordt terecht de nadruk gelegd op de band van wiskunde met de realiteit van elke dag: je hebt het om de haverklap nodig!

Het pragmatisch ordeningskader valt uiteen in vijf domeinen:

- getallen
- meten
- meetkunde

... en de volgende twee overkoepelen deze drie:

- strategieën en probleemoplossende vaardigheden
- attitudes.

Uiteraard is het eerste domein (getallen) het meest omvangrijk: 29 ET.

In *1.29 (een asterisk ... dus een attitude!) luidt het: “*de leerlingen zijn bereid verstandige zoekstrategieën aan te wenden die helpen bij het aanpakken van wiskundige problemen met betrekking tot getallen, meten, ruimtelijke oriëntatie en meetkunde*”. Hier kan men zich afvragen hoe het juiste verschil moet ingeschat worden met het vierde domein dat net over strategieën handelt – het geciteerde sluit alleszins aan bij ET 4.1., maar daar is het géén attitude: “bereid zijn” staat tegenover “kunnen”. Maar waarom het toch zo moeilijk maken...? Tot slot toch nog een citaat dat niet uitblinkt in verstaanbaarheid: bij ET *5.1 klinkt het bijgaande voorbeeld: “*De leerlingen kunnen hun waardering voor het huidige positiestelsel tonen op basis van een vergelijking met het vroegere turven.*” Nou, nou...

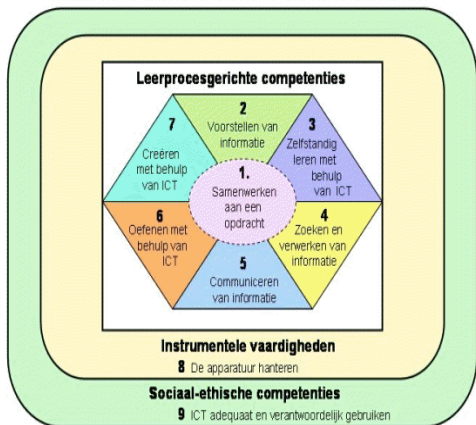
LEERGEBIEDOVER-SCHRIJDENDE EINDTERMEN

De lagere school kent al lang ‘leren leren’ en ‘sociale vaardigheden’, sedert 2007 kwam er ‘ICT’ als derde bij, en terecht want het gebruik van PC, email en internet is niet meer weg te branden uit het leven! Deze acht eindtermen (de eerste is eerder een houding, de andere zeven zijn wel na te streven minimumdoelen) worden op pagina 123 tot 125 goed beschreven en toegelicht en zijn ook samengebracht in een ICT-diamant, die men kan downloaden¹⁰:

¹⁰ Zie

www.ond.vlaanderen.be/dvo/ICT/brochureBaO/competenties.htm

⁹ Jaargang 2, nr. 4 (febr – maart 2010), pp. 4 - 7

Met ‘leren leren’ en ‘sociale vaardigheden zitten we op bekend terrein, we staan er niet lang bij stil. De kerngedachten over ‘leren leren’ (p. 126) geven goed aan dat leren een ‘aha Erlebnis’ dient uit te lokken bij de lerende, dan pas is leren een actief en constructief proces. Er is enige overlap met ‘brongebruik’ bij WO: zie b.v. VOET 2 en 3 (p. 127), waar het ook gaat over het op systematische wijze opzoeken.

Uiteraard staan we tot slot even stil bij ‘sociale vaardigheden’. Immers, op pagina 129 luidt het: *“de beschreven eindtermen houden op zich geen keuze in van het mens- en maatschappijbeeld van waaruit sociale vaardigheden het best worden aangewend. Ze werden los van inhoud geformuleerd, zodat de school ze in het eigen opvoedingsproject kan integreren.”* Nogal wiedes dat ze los staan van een bepaald mensbeeld, daar hebben we immers de vrijheid van onderwijs voor. Maar dit is ongemeen belangrijk: dé grote uitdaging voor schoolteams bestaat er dus in om deze VOET te integreren in het opvoedingsproject, want sociale vaardigheden kunnen in het totale schoolgebeuren toegepast worden.

Nog een vijftal opmerkingen om te eindigen.

1. Het lezen van de toelichting bij de verschillende OD en ET is natuurlijk op zich geen echt spannende lectuur, maar soms vind je wel originele voorbeelden. Lay-out en grootte van het blad maken het ook niet altijd aangenaam om lezen.
2. Nog verder doordenkend op het vorige: de leerlingen een uitstap mee laten voorbereiden, in plaats van alles voor hen als gesneden brood aan te bieden, geeft talloze mogelijkheden rond ET! WO zal natuurlijk aan bod komen in natuur, mens, tijd en ruimte, maar ook: het vervoer

regelen, de kostprijs berekenen, leren plannen, leren samenwerken, sociale vaardigheden, opzoekwerk (ICT en brongebruik). Dit is bijna een “Integrale opdracht”, zoals we dat in het secundair onderwijs kennen!¹¹

3. Het lijkt een boeiend traject om de introductie van al het nieuwe via de DPB’s op het niveau van de scholengemeenschap te organiseren. Daarna kan de concrete uitwerking dan in de schoolteams zelf plaatsvinden.
4. Zoals ik al aangaf bij Wiskunde¹² kan het niet dat de complexere maatschappij voortschrijdend leidt tot steeds meer OD en ET. De overheid zal zichzelf enige matiging moeten opleggen en in verdere curriculum-ontwikkeling zal ook aandacht moeten gaan naar schrappen van bepaalde OD of ET die niet langer relevant zijn.
5. En we kunnen niet anders dan ook het probleem van de dure hand- en werkboeken aangeven. De handboekmakers spelen uiteraard handig in op elke wijziging in leerplannen. Dure boeken, in veelkleurendruk op hard en glimmend papier, in liefst zoveel mogelijk aparte onderdeeljes en nog eens aparte werkboeken, zijn er het gevolg van. Een spijtige evolutie die scholen op torenhoge kosten jaagt, terwijl het basisonderwijs gratis moet zijn. Dat de overheid hier niet ingrijpt, of dat de onderwijskoepels niet indringender hun manifeste afkeer voor deze praktijken te kennen geven, betreurt ik. Juist nu de school slechts 20,00 en 60,00 euro kan doorfactureren per schooljaar en de werkingstoelagen niet geïndexeerd werden, kunnen we alleen maar vaststellen dat dit een van jaar tot jaar stijgende post is in de uitgaven, en het einde van de stijging lijkt nog niet in zicht...

J. Van Deuren, augustus 2011

Onze uitdrukkelijke dank gaat uit naar Marc Van den Brande, secretaris-generaal van het VVKBaO, die onze tekst nalas. Hij merkte bovendien op dat in heel de publicatie nagenoeg niet verwezen wordt naar de leerplannen. Dat geeft op zijn minst de indruk dat de overheid deze omweg tussen OD/ET en leerboeken niet belangrijk vindt.

¹¹ IO is een vorm van competentie ontwikkelend leren waarbij verschillende vakken samenwerken.

¹² Zie pagina 5 van deze bundel.

Marc Mathyssen, Een school op mensenmaat, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 2010, 168 pagina's

Het is niet de eerste keer dat deze auteur aan bod komt in onze boekbesprekingen. Reeds in 2006 maakten we een recensie van het knappe boek *De genietbare school*, dat Mathyssen samen schreef met Marc Van Gils¹³.

Mathyssen focust op de persoonsgerichte benadering in het onderwijs en gaat uit van drie basisbehoeften die dan ook de **drie grote delen** van het boek uitmaken:

- **competentie** (pp. 13 – 66);
- **autonomie** (pp. 67 – 116);
- **relationele verbondenheid** (pp. 117 – 156).

Met deze benadering wordt de leerkracht op de eerste plaats gezien als mens, iets dat best wat explicietere aandacht mag krijgen: immers, *“je persoonlijkheid is je belangrijkste instrument als leraar”* (p. 11).

Bij het *eerste deel* over **competentie** volgen de verschillende hoofdstukjes elkaar snel op, dit levert wel niet altijd een goed samenhangend geheel, maar de stukjes zijn op zich wel interessant. Een positief zelfbeeld, zelfvertrouwen en zelfzorg zijn nodig om iets te “kunnen”. Kinderen moeten aanvoelen dat een goed leerproces belangrijker is dan goede leerresultaten. Gevarieerde werkvormen maken het mogelijk dat kinderen op eigen ritme en niveau werken. En zo gaat de auteur verder met vele kleine hoofdstukjes die verder puzzelen aan alles wat competentieverhogend kan werken, en dat steeds vanuit die ‘menselijke’ invalshoek: doe aan zelfevaluatie, maak tijd voor individuele gesprekken met de kinderen, beleef deugd aan je job, stimuleer vertrouwen. In grijze kaders staan teksten van auteurs of citaten van leerkrachten met hun ervaringen. Deze teksten zetten de inzichten van de auteur kracht bij. Complimenten en waardering, hoe feedback geven, sober met toetsen maar wel breed evalueren: het wordt allemaal kort maar goed uitgewerkt, zeer concreet en praktisch en dat is allicht ook wat leerkrachten vragen. Bij ‘confronterende feedback’ pleit de auteur voor eerlijkheid: *hard op de inhoud, zacht op de relatie*. Een boeiend citaat vond ik dit: *“Je kan de ouders voor een moeilijk gesprek beter mondeling uitnodigen dan via een berichtje in de schoolagenda. Als er wat spanningen zijn, werkt schriftelijke communicatie nog meer achterdocht in de hand. Als je e-mails gebruikt om conflicten op te lossen, dan verhoog je de kans op escalatie van het geschil”* (p. 39). Het mag gezegd: doorheen het boek staat er zo heel wat goede raad en vinden we

¹³ Zie de bundel *“Special rond brede zorg”* bij de 15de Nieuwsbrief van januari 2006.

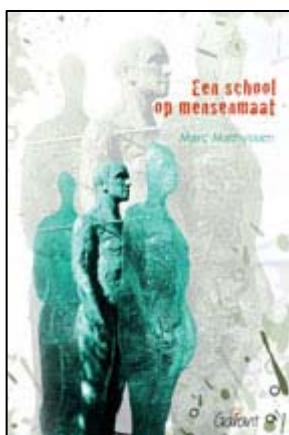
ook interessante cases die inspirerend kunnen werken. Lees zo op pagina's 55 – 56 het *‘middagspelenproject’* van de Vrije Basisschool van Merksplas. Ze wonnen er een prijs mee...

Nog iets over hospiteren, wat hier en daar wordt toegepast maar waar leerkrachten soms nogal huiverachtig tegenover staan. Lesgeven is een solistisch beroep, zo luidt het op pagina 62. Als we dus eerlijk en open willen spreken over onze goede en minder goede ervaringen, moeten we de “comfortzone” durven verlaten. Hoe moeilijk ook in het begin, het doet je groeien (p. 62 – 63).

Zo belanden we bij het *tweede deel* dat handelt over **autonomie**: in de visie van de auteur is het aanbieden van keuzes en het bieden van inspraak zeer belangrijk. Als eerste onderdeel behandelt Mathyssen *“De dwang naar uniformiteit is een gruwel”* (p. 68 e.v.). De auteur pleit zeer terecht voor marge die de eigen creativiteit van de leerkracht niet in de weg staat of beknot. Het schoolwerkplan, leerlijnen, afspraken allerhande: er moet genoeg bewegingsruimte overblijven opdat elke leerkracht naar eigen vermogen en aard kan blijven lesgeven – dan zal hij/zij ook het meest ‘scheppend’ zijn. *“Uniformiseren is dodelijk”*, aldus de auteur op pagina 72 en met name de hang naar het beschrijven van leerlijnen gekoppeld aan leeftijdscategorieën, vindt hij geen goede zaak: het gevaar bestaat dat niet meer bij het (reëel) bereikte ontwikkelingsniveau wordt aangesloten, maar dat naar een bepaald streefdoel wordt toegewerkt. De auteur merkt op dat in het ontwikkelingsplan voor het kleuteronderwijs van het VVKBaO géén leeftijden worden vermeld, maar enkel ontwikkelingslijnen.

In een volgend deeltje worden de processen van verandering accuraat beschreven en geïllustreerd (pp. 79 – 85). Statistisch zijn er 17% “afwijzers”, maar vaak gaat daar het meeste energie naartoe. De auteur geeft goed aan dat vernieuwing geen rationeel proces is. Een belangrijk gegeven dat vaak door de overheid en soms door directies wordt vergeten, is dat leerkrachten dit heel persoonlijk percipiëren: hun mening wordt niet gevraagd, hun deskundigheid, zo ervaren ze het, wordt in vraag gesteld. Belangrijke conclusie: *“Wat ik bepleit, is terug aan te sluiten bij de leerkracht in het veld. Aansluiting zoeken vanuit respect en stoppen met top-down-vernieuwingen”* (p. 81). Dit zijn lezenswaardige bladzijden voor directies en onderwijsvernieuwers. Mathyssen heeft tenslotte een ruime ervaring en schuwt dan ook niet te stellen dat zich voortdurend moeten aanpassen aan maatregelen waarvoor je niet gekozen hebt, verlamd werkt. *“Elke aanpassing is voor een aantal leerkrachten een stap in de vervreemding van hun eigen persoonlijkheid. (...) Mensen veranderen alleen onder invloed van deugddoende ervaringen”* (pp. 82 – 83). Misschien moet de minister deze zinnen overwegen als steeds opnieuw met verbazing wordt vastgesteld dat een flink aantal jonge

leerkrachten na vijf jaren het onderwijs de rug heeft toegekeerd en elders aan de slag is gegaan. En allicht zijn dit ook wijze woorden voor al wie 'leerzorg' of 'hervorming van het secundair onderwijs' uitdoktert...

In het tweede onderdeel handelt de auteur over het "omgaan met verschillen" (p. 85 e.v.). Hij wil ook hier het vrijwaren van 'kansen' vooral centraal stellen. De volgorde is duidelijk: preventief werken, differentiëren, remediëren – niet omgekeerd! We moeten toch niet remediëren wat nog niet tot ontplooiing is gekomen? Zo ook alles i.v.m. zorg: als dat alleen nog maar gaat om herstellen en bijspijkeren, hebben we dat begrip danig verengd. Neen, preventief werken, dat is de voornaamste opdracht!

Een hele brok vormt "Terugplooiën op jezelf" (pp. 95 – 109): dit zijn deugddoende pagina's voor de leerkrachten (en directeurs) zelf! Zijn wie je bent, luisteren naar je lichaam, stress, stilte,...: het komt allemaal aan bod, weer in korte maar krachtige hoofdstukjes met knappe ondersteunende teksten, sommige zijn direct bruikbaar als begin van een samenkomst.

Het tweede grote deel over autonomie eindigt met de lange tekst "Directeur zijn en worden" (pp. 110 – 116), aanbevolen lectuur voor elke directeur omdat het zo herkenbaar, serieus en met veel liefde is geschreven...

En zo komen we bij het derde en laatste deel: **relationele verbondenheid**. Verbondenheid speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van een kind: de schoolorganisatie wordt dus uitgedaagd om regels in te voeren die bevorderend zijn voor de onderlinge verbondenheid en de groepssfeer. Daar gaat dit deel over. Gevoelens uiten is dus belangrijk: daartoe is er veel kans in kringgesprekken, rollenspelen, schrijfrondes, verhalen naspelen,... De SOS-strategie¹⁴ kan een hulpmiddel zijn. Ook het 'uistelschrift' van meester Danny is best de moeite, zie pag. 122. Ontstellend is de paragraaf die Mathysen schrijft over depressie bij kinderen (pag.

¹⁴ SOS staat hier voor "Stop – Observeer – Stuur", zie pagina 121.

123). Het deel over "Bijeenkomen" en "coachen" (pp. 125 – 131) is beslist de moeite en directeurs kunnen er heel wat bruikbare tips uithalen. Het gedeelte over coachen (128 – 131) is bijzonder nuttig voor de mentoren, die toch vaak jonge leerkrachten op een cruciaal moment in hun loopbaan ondersteuning bieden. Immers, "het effect van je werk zal grotendeels afhangen van je eigen innerlijke gesteldheid" (p. 131).

De twee volgende onderdelen handelen over "Tijd" en "luisteren", ook de moeite met opnieuw veel praktische tips. Eindigen doen we met "Werken aan een groep", waarbij uiteraard ook conflicten en hoe ermee omgaan, aan bod komen. Hier een citaat dat, wat mij betreft, tot een ferm statement mag uitgroeien: *Wanneer we een goede school willen, waar een warm pedagogisch klimaat heerst en waar bepaalde waarden geleefd worden, dan moeten leerkrachten dat met elkaar waarmaken, zo niet, kunnen ze niet van de leerlingen verwachten dat zij het zo doen. Voor de waarden die we aan de kinderen willen leren, hebben we niet alleen opvoeding nodig, maar vooral relaties. Alles staat of valt met hoe we in relatie staan* (p. 149). Aan 'teambuildingsdagen', wat teams nogal eens organiseren, geeft de auteur slechts een relatief belang: zonder dialoog kan het niet lukken (p. 150). En natuurlijk zijn er wel eens conflicten, maar ook daar biedt de auteur enkele interessante kapstukken (pp. 153 – 156).

Na een korte afsluiting (pp. 157 – 158) volgt een interessante "Kijkwijzer" rond de drie begrippen competentie – autonomie – relationele verbondenheid (p. 159): op één A4 vindt de mentor hier een uitstekend hulpmiddel bij het coachen van jonge leerkrachten.

Een uitvoerige literatuurlijst sluit het boek af (pp. 161 – 165). Hier komen drie boeken in voor die in onze Nieuwsbrieven besproken werden¹⁵.

De **slotbalans** na de lectuur van dit boek is zeker positief. Enkele schoonheidsfoutjes hadden vermeden kunnen worden (taalfouten en onvoldoende verklaarde afkortingen¹⁶) en soms heb je de indruk de draad kwijt te geraken door de vele kleine hoofdstukjes, maar de globale indeling in de drie luiken is wel duidelijk. We begrijpen dat de auteur vanuit zijn rijke ervaring zoveel wil meedelen en goede voorbeelden en citaten aanhalen om zijn boodschap kracht bij te zetten.

Die rijke inhoud die een voortdurend appèl doet op het beste in de school, maakt het boek meer dan lezenswaard en sterk aan te bevelen!

Jan Van Deuren

¹⁵ Naast *De genietbare school* (zie reeds aan het begin van de bespreking), gaat het over: M. Colpaert, *Tot waar de beide zeeën samenkomen* (BB bij de 20ste NB van juli 2008) en Baeten/Van Looveren, *Personeel-evaluatie als positief gegeven* (BB bij de 23ste NB van januari 2010).

¹⁶ CPS (p. 21)? TGI (p. 29)?